

Kæru félagar,

Ég var beðinn um að ræða aðeins um stjórn málaástandið á Íslandi. Það er mér auðvitað bæði ljúft og skylt en það er ekki hægt án þess að nefna meginviðfangsefni mannkyns í samtímanum, enda er fólk eins á Íslandi og Indónesíu – Noregi og Nígíríu.

Dramatískt landslag og veðráttu lítillar eyju fyrir opnu hefur örruglega áhrif á skapgerð og lífnaðarhætti fámennrar veiðimannaþjóðar; líka á stjórn málin, en á Íslandi breyta pólitískir sviptivindar aðstæðum skjótar en víða.

Ísland er líka ungt lýðveldi og kannski er þessi mynd ekki alveg út í hött.

Ísland er fámenn frumframleiðsluþjóð í geysistöru landi sem byggt hefur á einhæfu atvinnulífi.

Lengst af bar sjávarútvegur uppi lífskjörin en skömmu eftir aldamót leiddu glannalegar tillögur í fjármálastarfsemi, sem gerði bankakerfið mörgum sinnum stærra en landsframleiðslan, hrikalegar aðstæður yfir þjóðina sem því miður bitnuðu á mörgum nágrannalöndum okkar líka.

Síðan þá hefur stjórn málaástandið á Íslandi verið óstöðugt. Við höfum kosið fjórum sinnum á síðustu 10 árum og stöðugt spretta upp nýjir flokkar. Traust almennings á Alþingi hefur hrunið og mælist nú helmingi minna en á hinum Norðurlöndunum.

Stjórn Samfylkingarinnar og Vinstri-grænna sá um hreinsunarstarfið eftir að hægri stjórn málin og fjárglæfingarnir komu landinu í þrot fyrir 10 árum.

Við lögðum vissulega grunnin að endurreisn efnahagslífsins en því miður krafðist það mikilla fórn almennings á landinu, þó reynt væri að verja allra veikustu hópana. Á sama tíma var ráðist í róttækar kerfisbreytingar; aðildarviðræður við ESB, breytingar á fiskveiðistjórnunarkerfinu og gerð nýrrar stjórnarskrá.

Eftir á að hyggja færðist ríkisstjórnin alltof mikið í fang. Við misstum traust margra kjósenda, töpuðum stórt í kosningunum 2013 - og ný hægri stjórn tók aftur við.

Samfylkingunni fataðist flugið - missti sjónar af stóru línunum, varð ósamstíga á sama tíma og ný, ferskari stjórn málaöfl urðu til, sem réru á sömu mið . Í kosningunum 2016 þurruðumst við næstum út - féllum úr 29.8% og 20 þingmenn í 5.7% og þrjú þingmenn á sjö árum. Úr því að vera stærst í það að verða minnst. - Margir spáðu endalokum Samfylkingarinnar

Við þessar aðstæður tók ég við sem formaður flokksins og kannski ekki alveg úr lausu lofti gripið að margir kölluðu þennan óþekkt stjórn málamann, útfarastjóra flokksins.

Við áttum þó tromp uppi í ermini sem var, öflug grasrót og 100 ára alþjóðleg stefna sem hafði skilað íslenskum almenningi miklum ávinningi. Við einfölduðum tungumálið, einbeittum okkur að grunnildunum, sýndum meiri prinsippfestu og við það fór fylgið aftur að síga upp á við.

Aðeins ári síðar sprakk stjórnin og kosið var upp á nýtt. Okkur gafst þá tækifæri til að endurnýja algjörlega á framboðslistum og stilltum upp fólk með fjölbreyttan bakgrunn. Við rúmlega tvöföldum fylgið og komumst uppá hnéin aftur.

Við freistuðum þess að mynda ríkisstjórn frá miðju til vinstri en VG sleit viðræðunum og kaus að mynda stjórn með hægri blokkinni.

Það voru vonbrigði. Framundan erfiðir kjarasamningar og ljóst að launafólk á lægstu kjörnum höfðu ekki notið góðæris síðustu ára. Augljósasta leiðin var að ný ríkisstjórn yrði mynduð um eflingu félagslegs stöðugleika – sanngjarnari skattapólitík – stórsókn í húsnæðismálum- eflingu heilbrigðiskerfis og menntakerfis til að takast á við nýja tíma.

Samfylkingunni var boðið í núverandi ríkisstjórn en við höfnuðum því strax þegar fyrir lá að stjórnarsáttmálinn var samningur um kyrrstöðu, óbreytt ástand; hægri skattastefnu.

Blokkir í íslenski pólitík eru vissulega ekki jafn ákveðnar og víðast á Norðurlöndunum en það er nauðsynlegt að breyta því.

Ríkisstjórnin hefur sagt samstarfið snúast um stöðugleika. En stöðugleiki um ástand þar sem fólk á lægstu launum, aldraðir og öryrkjar lifa við fátækramörk er sannarlega ekki ásættanlegt.

VG valdi að að mynda stjórn um óbreytt kerfi í stað félagslegra umbóta. Varðstöðu um alltof veikan og smáan gjaldmiðil, sérhagsmuni útgerðarmanna og íhaldssama utanríkispólitík.

Í stað umræðu um hægri vinstri ás stjórnmalanna er nú meira rætt um togstreytu milli íhaldssemi - framþróunar, stjórnlyndi - frjálslýndi, einangrunarhyggju – alþjóðahyggju.

Nánustu samstarfsflokkar okkar í stjórnarandstöðunni í dag eru því Píratar, sem er kerfisbreytingaflokkur rétt vinstra megin við miðju og Viðreisn sem er frjálslýndur flokkur eilítið til hægri við miðjuna.

Saman hafa þessir þrír frjálslýndu flokkar stækkað ört í skoðanakönnunum, Samfylkingin mest og mælist nú annar stærsti flokkur landsins með rétt undir 20% fylgi.

Ísland er dæmigert veiðimannasamfélag og við sjáumst ekki alltaf fyrir þegar vel veiðist. Við gjaldmiðlahrunið ókst fjöldi ferðamanna til Íslands úr 500 þúsundum í 2.3 milljónir á aðeins nokkrum árum – sannkallað gullgrafaraæði greip um sig. Vissulega hjálpaði þetta efnahagslífinu en hins vegar hefur uppbyggingin verið of metnaðarlítill og án þess að við hefðum nægilega innviði til staðar. Félagslegt undirboð hefur aukist samhliða þessari þróun.

Aftur eru of mörg egg komin í sömu körfuna: Fjölgun ferðamanna hefur styrkt gjaldmiðilinn, en blikur eru á lofti í efnahagslífinu – ferðaþjónustan getur því orðið fórnarlamb eigin velgengni og skaðað aðrar útflutningsgreinar.

Meðal mikilvægustu verkefna íslenskra stjórnmalá er að auka fjölbreytni atvinnulífsins, með áherslu á hugvit og nýsköpun. Upptaka Evru með inngöngu í ESB, styður betur slík fyrirtæki auk þess að vera mikið hagsmunamál fyrir almenning.

Þrátt fyrir allt hefur hinum norrænu ríkjum farnast vel og eru nú meðal auðugustu landa heims. Þökk sé baráttu launafólks, frjálslyndari hugmyndum og almennari skilningi á hlutverki ríkisins til jöfnunar lífskjara.

Og sama hvernig veröldin velkist verða viðfangsefni manneskjunnar alltaf þau sömu: Baráttan fyrir brauðinu, draumurinn sem hún elur í brjósti sér og leitinn að fegurðinni.

Hugmyndir okkar um fátækt breytast líka sífellt með betri tíð og í dag gerum við sem betur fer gerðar ríkari kröfur en að fólk eigi einungis til hnífs og skeiðar. Nú teljum við að allt fólk eigi auk þess rétt á að njóta þeirrar fjölbreytni sem lífið hefur upp á að bjóða. Viðhorf okkar til verðmætra náttúruauðlinda hefur líka tekið stakkaskiptum, nú lítum við á þær sem sameign allra. Lítið barn sem fæðist inn í þennan heim og fyrirséð er að muni aldrei geta alið önn fyrir sér eða barn sem fæðist inn í ómögulegar aðstæður eru þar engar undantekningar. Þau eiga ekki að þurfa að setta sig við að fæðast til nauðþurfta alla ævi, hvað þá fátæktar. Aldrei fyrr höfum við verið í betri færnum til að tryggja öllum mannsæmandi kjör, en það þarf að skipta jafnar.

Þó við getum aldrei komið í veg fyrir að fólk veikist, verði sorgmætt eða finni til getum við að að minnsta kosti hjálpað fólki að öðlast tilgang með lífinu og lifa því með reisn.

Síðustu hundrað ár eru hins vegar ekki bara saga stórfelldra efnahagslegra framfara, heldur ekki síður bylting hugarfars og viðhorfs okkar til einstaklingsins. Þó að umburðarlyndi og víðsýni hafi aukist er þó enn langt í land að allt fólk njóti þeirra réttinda sem eru viðtekin í samtímanum; jafnrétti kynjanna er ekki náð og enn verður fólk fyrir margvíslegum fordómum. #Metoo byltingin sýndi okkur í raun hversu langt við eigum í land, jafnvel hér á Norðurlöndunum.

Þrátt fyrir okkar góðu stöðu verðum við þó ekki slitin úr samhengi við umheiminn. Allra síst nú þegar tæknin færir hversdag fjarlæggra heimshluta beint inn í stofu og gerir mannkynið að einum stórum frændgarði. Þó fæst börn í okkar löndum lifi við fátækt og harðræði eru alltof mörg börn í heiminum sem búa við skilyrði sem ekkert barn ætti að þurfa að glíma við.

Auðvitað ættu gildi eins og kærleikur og samhygd að nægja til að við réttum út hjálparhönd eins og við getum, en þar fyrir utan er eina björg mannkyns andspænis sameiginlegum ógnum, samvinna allra jarðarbúa. Og fullveldi ríkis er best tryggt með náinni samvinnu við aðrar þjóðir.

Mannkynið stendur frammi fyrir þremur risaáskorunum: Loftslagsvánni, fátækt og ófriði. Fyrstu tvær eru erfiðar viðureignar en á hvorugri sigrumst við ef ekki næst árangur í baráttunni gegn þeirri þriðju. En allar krefjast þess að þjóðir heims vinni saman.

Allt frá því að við stóðum frammi fyrir þeirri staðreynd að mannkynið gæti auðveldlega tortímt sér með gereyðingarvopnum hefur gríðarleg orka hefur farið í að viðhalda stöðugleika í heiminum: Ógnarjafnvægi.

Á meðan mannskepnan hefur verið önnur kafin við að beisla þessa ófreskju hefur nýr vágestur læðst aftan að okkur og annar lifir góðu lífi, meðal annars í skjóli hennar; loftslagsógnin og örbirgðin.

Loftslagsbreytingarnar eru auðvitað nógu alvarlegar í sjálfu sér en geta þó einnig kynt undir ófriði. Auk þess er erfitt að sjá að mannkynið geti brugðist við þeim af nægilegum krafti nema almennari friður ríki í heiminum.

Þá stendur mannkynið frammi fyrir gríðarlegri tæknibyltingu sem mun gjörbreyta þjóðfélaginu. Ný tækni mun ekki eingöngu koma í stað vöðvaafis, heldur líka hugarafis að einhverju marki. Gervigreindin mun gefa vélum áður óþekkta hæfni. Þær munu hlusta, tala og skilja og leysa flókin og fjölbreytt verkefni án aðstoðar manna. Innan fárra áratuga verður þátttaka mannsins í samfélaginu með allt öðrum hætti en við höfum þekkt.

Mikil tækifæri felast í nýrri tækni. Framleiðni getur aukist gríðarlega og möguleikar skapast til vistvænni framleiðslu og lifnaðarháttá. Síðast en ekki síst getur hún nýst til að jafna stöðu milli ríkari og fátækari heimshluta.

Þessum breytingum fylgja þó líka ógnir, ef ekki er rétt haldið á spilunum. Ekki þarf mikið hugmyndaflug til að sjá þá möguleika sem þessi tækni skapar í gerð nýrra vopna. Þá er hætta á að valdið færist á enn færri hendur ef ágóðinn af tækniþróuninni verður allur eftir hjá fyrirtækjunum. Bil milli þeirra efnameiri og snauðu gæti aukist og ýtt undir ófrið.

Farsæl framtíð er háð því að mannkynið átti sig á því að við erum öll systkin og eigum allt undir því að vinna saman. Tilbúin landamæri, trú eða litarháttur fá engu um það breytt.

Þetta er sérstaklega mikilvægt að hafa í huga þegar sterk öfl, jafnvel stjórnvöld í okkar heimshluta, sjá sér enn hag í því að sundra, draga í dilka og viðhalda óstöðugleika.

Gæðum jarðarinnar er einfaldlega of ójafnt skipt. Á meðan helmingur barna býr við örbirgð og mörg þeirra fá hvorki menntun né aðgang að hreinu vatni, þegar milljónir manna eru á flóttu undan styrjöldum og kúgun, í veröld sem flokkar menn eftir litarhætti, og jafnrétti kynjanna á langt í land, höfum við mikið verk að vinna – og jafnaðarmenn verða að leiða vinnuna.

Norðurlöndin verða kannski ekki afgerandi í þessari baráttu en geta og eiga að sýna gott fordæmi. Það er of stutt síðan við gátum ekki brauðfætt börnin okkar, misstum þau annað hvort í gröfina eða fluttum vestur um haf, til að við getum litið undan.

Oftar og oftar heyrast raddir sem ala á fordómum, ýta undir þjóðernishyggju og vilja jafnvel loka sig meira af frá umheiminum. Þær ala gjarnan á tortryggni og ótta, dreifa falsfréttum og flagga vaxandi fylgi svipaðra öfgahreyfinga í okkar heimshluta.

Við getum valið um veröld sem nærast á tortryggni og hræðslu við það framandi; heim sem byggir á flokkun og aðgreiningu, öflugum landamærum, þar sem hver þjóð á að vera sjálfri sér nóg og varið sína stöðu tímabundið, eða auknum samskiptum og samvinnu.

Fyrri kosturinn mun aðeins leiða til meiri spennu en í þeirri síðari birtist þó a.m.k. von um betri heim: Aldrei hefur verið meiri þörf á því að þjóðir vinni saman, þvert á landamæri, óháð heimsálfum eða trúarbrögðum.

Verkefnið getur virkað óyfirstíganlegt en allar byltingar hefjast innra með okkur sjálfum og við getum strax tamið okkur meira umburðarlyndi, víðsýni og rausnarskap.

Stærsta erindi jafnaðarmenna í dag er að tala fyrir þessum gildum.